

РОЗДІЛ VI. ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ, ДИСКУРСОЛОГІЇ, ДИСКУРС-АНАЛІЗУ

Вікторія Андрущенко

ББК Ш81.432.1-2=811.111+81'42

УДК 81'42

**ФУНКЦІЙНІ ВИЯВИ КОГЕЗІЙНОЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ ЯК ЗМІСТОВО-СЕМАНТИЧНОЇ
КАТЕГОРІЇ ХУДОЖНЬОТЕКСТОВОЇ СТРУКТУРИ
(на матеріалі роману Дж. Лондона „Мартін Іден”)**

Висвітлено текстотвірний потенціал категорійної зв'язності в семантичному аспекті, виявлено та проаналізовано корелятивні форми співвідношення засобів реалізації категорії зв'язності зі смисловими внутрішньотекстовими міжреченневими відношеннями в горизонтальній і вертикальній внутрішній художньотекстовій структурі як визначальні чинники формування змістово-тематичного тла текстового цілого.

Ключові слова: когезійна зв'язність, внутрішньотекстові міжреченневі синтаксичні зв'язки, смислові відношення, художньотекстова структура.

Специфіка дослідження й аналізу формально-структурних та змістово-семантичних відношень у внутрішньотекстових структурах з поглядом на текст як на певну категорійну рівнево-структурну та смислово-семантичну величину, сформовану засобами реалізації корелятивного співвідношення внутрішньотекстових міжреченневих синтаксичних зв'язків та смислових відношень, забезпечених засобами вияву категорії зв'язності, дає змогу дослідити особливості когезійного компонування компонентів художнього цілого в текстовому утворенні в рамках закономірностей надфразної єдності. Дослідження проблеми текстових відношень у смислово-семантичному аспекті неодноразово знаходило висвітлення в наукових працях таких мовознавців як І.Р. Гальперін, Т. ван Дейк, В. Дреслер, А.П. Загнітко, О.І. Москальська, Т.В. Радзівська, О.А. Реферовська, О.О. Селіванова, Г.Я. Солганик та інші. Водночас реалізовані спроби нашарування лише формально-структурних засобів вияву категорії когезії в структурі текстового утворення таки не формують чіткого й однозначного уявлення про текст як, безумовно, змістово-цілісну, тематично інтегровану та структурно організовану систему. Отже, **метою** дослідження постає необхідність простеження корелятивних форм співвідношення функційних виявів формально-типологічних та змістово-семантичних засобів реалізації когезійної зв'язності як смислово-семантичної категорії художньотекстового утворення. Аналіз проблеми показав, що для досягнення сформульованої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) дослідити характерні особливості функційної ролі категорійної зв'язності як змістово-семантичного чинника організації художньотекстової смислово-системної структури; 2) простежити та класифікувати корелятивні форми засобів реалізації категорійної зв'язності співвідношенням інтегрованого вияву внутрішньотекстових синтаксичних міжреченневих зв'язків і смислових відношень як способів когезійно-цілісного компонування компонентів художньотекстової єдності. **Новизна** аналізу полягає в тому, що вперше кваліфіковано типологію форм функційних виявів змістово-семантичної категорійної зв'язності засобами корелятивної реалізації внутрішньотекстових синтаксичних міжреченневих зв'язків і смислових відношень у внутрішній германській художньотекстовій структурі – романі Дж. Лондона „Мартін Іден”.

Дослідження та вияв засобів реалізації категорійної зв'язності в складному синтаксичному цілому на формально-граматичному рівні дає змогу простежити між реченнями в структурі текстового утворення певні смислові відношення на тематико-семантичному рівні, що забезпечує змістова зв'язність – когерентність. Актуалізація функційних структурно-граматичних засобів реалізації когезійної зв'язності виявом **ланцюгового, паралельного та інтегративного** внутрішньотекстових синтаксичних зв'язків (відповідно: використання вказівно-замінювальних слів, лексичного повтору елементів, вживання родо-видових понять (гіпонімів), лінійного синонімічного (топікального) повтору і под.; синтаксичного (лексичного) паралелізму, співвідношення видо-часових форм дієслів-присудків, анафоричних та паралельних риторичних питань, неповноти синтаксичних конструкцій і т. д.; сполучників та аналітичних словосполук і под. [Загнітко 2001]) встановлює корелятивне співвідношення зі смисловими міжреченневими відношеннями в межах художньотекстової структури. Найбільш поширеними формально-граматичними засобами когезійного компонування художньотекстового системного цілого, що становлять семантико-тематичне тло тексту, постають: регулярна повторюваність спільних тематичних ключових слів; синонімічний та лексичний повтори як носії теми; явище прономіналізації; референції відповідних слів у масштабі надфразної єдності; ланцюгові ряди дієслів, числівників, прислівників та сполучників [Москальська 1981: 17-20].

А.П. Загнітко зазначає, що в тексті між реченнями постають смислові відношення, засобом організації яких виступають заявлені синтаксичні міжреченневі зв'язки, а найбільше – **інтегративно-кумулятивний та коаліційно-імпліцитний** внутрішньотекстові міжреченневі зв'язки [Загнітко 2006: 134]. Ці зв'язки, корелюючи зі смисловими відношеннями між реченнями в межах надфразної єдності, утворюють певну прагматичну

парадигму текстового утворення, що дозволяє дослідити його змістово-структурну цілісність, семантико-тематичну єдність та інтегративно-організаційну системність.

Відповідно до визначених різновидів синтаксичних зв'язків науковець пропонує таку класифікацію типів міжреченневих смислових відношень у межах складного синтаксичного цілого (надфразної єдності): **інформаційні, пояснювально-мотивувальні, аргументаційні та коментувальні, концептуально-парадигматичні, асоціативно-образні** смислові відношення [Загнітко 2001: 485-486].

Інформаційні смислові відношення, корелюючи з *ланцюговим* зв'язком, забезпечують розширення або пояснення смислу слів опорного речення або останнього загалом, встановлюючи смислову цілісність текстового утворення: *But the most radical change of all, and the one that pleased her most, was the change in his speech. Not only did he speak more correctly, but he spoke more easily, and there were many new words in his vocabulary* [Лондон 1980: 80] (смислово-інтегрована єдність текстового утворення в межах складного синтаксичного цілого забезпечується поясненням фразової єдності *the change in his speech* препозитивної реченнєвої структури деталізованими компонентами постпозитивного речення *speak more correctly, spoke more easily, many new words in his vocabulary*); *Also, he had a tonic effect upon her. She was studying hard at the university, and it seemed to strengthen her to emerge from the dusty books and have the fresh sea-breeze of his personality blow upon her* [Лондон 1980: 70] (змістова цілісність надфразної єдності забезпечується розгортанням семантико-тематичного наповнення опорного речення текстового утворення компонентами постопорної реченнєвої структури).

Пояснювально-мотивувальні міжреченнєві відношення, корелюючи з *інтегративно-кумулятивним* та *коаліційно-імпліцитним* зв'язками, характеризуються супровідним смисловим відтінком попередніх речень, забезпечуючи смислову та тематичну єдність поєднаних речень: *Along with his humbleness, because he knew so little, there arose a conviction of power. He felt a sharp gradation between himself and his shipmates, and was wise enough to realize that the difference lay in potentiality rather than achievement* [Лондон 1980: 75]; *He was filled with disgust at himself. He had loosed the guard upon his tongue and talked about things that were not nice* [Лондон 1980: 24]; *He left the alcove in despair. From every side the books seemed to press upon him and crush him. He had never dreamed that the fund of human knowledge bulked so big* [Лондон 1980: 46] (постпозитивні реченнєві структури, пояснюючи та мотивуючи причинно-емоційний зміст попередніх речень, забезпечують семантико-смислові відношення відповідної конотації в межах надфразної єдності).

На особливу увагу заслуговує розгляд **концептуально-парадигматичних** смислових відношень, основу яких складає одне з речень складного синтаксичного цілого, що виступає опорним щодо інших, становлячи концепт усього тексту: *And then, in splendor and glory, came the great idea. He would write. He would be one of the eyes through which the world saw, one of the ears through which it heard, one of the hearts through which it felt. He would write – everything – poetry and prose, fiction and description, and plays like Shakespeare. There was career and the way to win to Ruth* [Лондон 1980: 76] (реченнєві структури, що укладають початок та кінець надфразної єдності, виступають опорними щодо інших, становлячи поняттєво-інтегрований концепт текстового цілого); *He had starved for love all his life. His nature craved love. It was an organic demand of his being* [Лондон 1980: 20] (опорна реченнєва структура надфразної єдності постає наскрізною в компонуванні тематико-парадигматичної сутності текстового утворення, розкриваючи внутрішні мотивації та інстинктивні прагнення головного героя).

Особливий статус належить **асоціативно-образним** смисловим міжреченнєвим відношенням, що передбачають розгортання текстового смислового тла на основі асоціацій, уявлень, що в своїй основі підкріплені асоціативно-цільовими словами, словами-образами, словами-темами, словами-символами тощо: *And then he turned and saw the girl. He likened her to a pale gold flower upon a slender stem. No, she was a spirit, a divinity, a goddess; such sublimated beauty was not of the earth* [Лондон 1980: 11] (смислові відношення в межах поєднаних речень реалізуються засобом перифразування прямого найменування *the girl* препозитивного речення асоціативними словами *a pale gold flower upon a slender stem, a spirit, a divinity, a goddess, sublimated beauty* постпозитивної реченнєвої структури з метою емоційно-урочистого піднесення образу жінки); *He was a harp; all life that he had known and that was his consciousness was the strings; and the flood of music was a wind that poured against those strings and set them vibrating with memories and dreams. He did not merely feel. Sensation invested itself in form and color and radiance, and what his imagination dared, it objectified in some sublimated and magic way* [Лондон 1980: 28] (змістово-цілісне інтегрування текстової структури забезпечується викладом у межах поєднаних речень асоціативно-цільових слів-образів задля простеження паралелей витонченості почуттів, сутності прагнень та пошуків головного героя з наведеним музичним інструментом за ознаками схожості).

Аргументаційні та коментувальні смислові відношення реалізуються у формі речення, що наслідує попереднє як аргумент, пояснення або коментування певних подій, фактів, явищ тощо. Аргументаційні відношення співвідносяться з *інтегративно-кумулятивним* зв'язком, що відтворюється в умовах актуалізації протиставлення. Коментувальним відношенням властиве розширення ємно-інформаційного тла попередньої реченнєвої структури через покликання на неї відповідними засобами постпозитивного речення типу вказівного займенника *it (this, that)*. Залежно від смислового навантаження займенникового слова *it* постпозитивного речення, що ґрунтується на віднесеності до компонентів препозитивної реченнєвої структури, відповідно

постають відношення *дистантності* та *контактності*, в яких перебуває слово *it* щодо реченневих компонентів:

- відношення дистантності (слово *it* та його еквівалентні відповідники *this*, *that* постпозитивної реченневої структури узагальнюють або пояснюють смислове навантаження препозитивного речення):

She read Browning aloud to him, and was often puzzled by the strange interpretations he gave to mooted passages. It was beyond her to realize that, out of his experience of men and women and life, his interpretations were far more frequently correct than hers [Лондон 1980: 69]; *Poverty, to Ruth, was a word signifying a not-nice condition of existence. That was her total knowledge on the subject* [Лондон 1980: 189];

- відношення контактності (здебільшого репрезентовано структурною формулою: *it (this, that) + присудок* (частіше інфінітивно-дієслівна зв'язка *to be*) + підмет (частіше – повторюваний додаток) препозитивної реченневої структури):

He did not ride, nor own a wheel, but if Ruth rode, it was up to him to begin, was his decision; and when he said good night, he stopped in at a cycle store on his way home and spent forty dollars for a wheel. It was more than a month's hard-earned wages, and it reduced his stock of money amazingly [Лондон 1980: 84]; *So the matter rested. Within the family it was accepted that Ruth and Martin were engaged, but no announcement was made. The family did not think it would ever be necessary* [Лондон 1980: 171] (вказівні слова займенникового типу *it, that* у відповідній формі щодо залежного слова відсилають до контексту препозитивного речення, розширюючи його смислове тло, коментуючи або пояснюючи наявні події, предмети, явища тощо). *He began comparing himself with the students. He grew conscious of the muscled mechanism of his body, and felt confident that he was physically their master. But their heads were filled with knowledge that enabled them to talk her talk, – the thought depressed him* [Лондон 1980: 32]; *He told her of what he had been doing, and of his plan to write for a livelihood, and of going on with his studies. But he was disappointed at her lack of approval. She did not think much of his plan* [Лондон 1980: 81] (постпозитивні речення з актуалізацією протиставлення, підкріпленого сполучником *but*, посилюють смислове навантаження препозитивних реченневих структур, коментуючи та аргументуючи дії, поведінку, вчинки, прагнення головного героя та певні події його життя).

Таким чином, проаналізувавши типологію форм функційних виявів змістово-семантичної категорійної зв'язності засобами корелятивної реалізації внутрішньотекстових синтаксичних міжреченневих зв'язків і смислових відношень у межах надфразної єдності на матеріалі вельми оригінального англійського письменника Дж. Лондона, доходимо висновку, що найбільш частотно виявленою в наявній внутрішній художньотекстовій структурі постає корелятивна форма співвідношення *інформаційних* (розширення або пояснення ємності слів опорного речення або останнього загалом) смислових відношень з *ланцюговим* (вираження одного з компонентів препозитивної реченневої структури у постпозитивній вказівно-замінювальним словом типу *he (she, it), this (these), that (those)*) внутрішньотекстовим синтаксичним зв'язком, яка і розкриває концептуально-смислове тло тексту, забезпечуючи змістово-тематичну єдність та семантико-інтегровану цілісність когезійного компонування компонентів внутрішньої художньотекстової структурної системи одночасно в горизонтальному та вертикальному вимірах. Простеження, виокремлення та порівняльний аналіз корелятивних форм співвідношення засобів реалізації когезійної зв'язності як змістово-семантичної категорії в різномовних художніх текстових структурах тематико-синхронного виміру на горизонтальному і вертикальному текстових рівнях постає однією з актуальних проблем лінгвістики тексту та вимагає подальшого ґрунтовного аналізу заявленої проблеми та раціональних підходів до її наукового обґрунтування.

Література

- Загнітко 2006: Загнітко, А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум [Текст] / А.П. Загнітко. – Донецьк: ООО „Юго-Восток” Лтд, 2006. – 289 с.
- Загнітко 2001: Загнітко, А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис [Текст]: монографія / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
- Лондон 1980: Лондон, Д. Мартин Иден [роман на англ. яз.] [Текст] / Дж. Лондон. – К.: Дніпро, 1980. – 367 с.
- Москальская 1981: Москальская, О.И. Грамматика текста [Текст]: учеб. пособие / О.И. Москальская. – М.: Высшая школа, 1981. – 183 с.
- Москальчук 2003: Москальчук, Г.Г. Структура текста как синергетический процесс [Текст] / Г.Г. Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 296 с.
- Селіванова 2008: Селіванова, О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми [Текст]: підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К, 2008. – 712 с.
- Скрипка 1987: Скрипка, Н.Ф. Про „пунктирну” зв'язність тексту [Текст] / Н.Ф. Скрипка // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 61-63.
- Cipollone 1994: Cipollone, N. Linear Order, Hierarchical Structure, and Ambiguity [Text] / Nick Cipollone // Language Files. – USA, 1994. – P. 170-175.
- Johnson 2001: Johnson, K. Coherence and Cohesion [Text] / Keith Johnson, Helen Johnson // Applied Linguistics. – USA, 2001. – P. 55-57.

Освещен текстообразующий потенциал категориальной связности в семантическом аспекте, выявлены и проанализированы коррелятивные формы соотношения способов реализации категории связности со смысловыми внутритекстовыми отношениями в пределах сверхфразового единства в горизонтальной и вертикальной внутренней художественнотекстовой структуре как определяющие факторы организации смысло-тематического поля текстового целого.

Ключевые слова: когезийная связность, внутритекстовые межпредложенческие синтаксические связи, смысловые отношения, художественнотекстовая структура.

Text-forming potential of the categorized coherence due to the semantic aspect is highlighted, correlative forms of the means of the coherence category realization with the sense-informative intra-textual interlinear relations in the horizontal and vertical belles-lettres style intra-textual structure as the main factors of the semantic-thematic field formation of the text unity are discovered and analyzed.

Key words: cohesive coherence, intra-textual interlinear syntactic links, sense-informative relations, belles-lettres style text unity.

Надійшла до редакції 18 січня 2010 року.

Свєнєнїя Богатирьова

ББК Ш141.4-7Р

УДК 32:811.111'272

ПОЛІТИЧНІ ДЕБАТИ ЯК ТИП АРГУМЕНТАТИВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Розглянуті питання виділення політичного дискурсу як різновиду дискурсу та визначення політичних дебатів як типу аргументативного політичного дискурсу, окреслено особливості класифікації типів дискурсу у взаємозв'язку з проблемою виділення функціональних стилів і стильового варіювання мови та з точки зору виявлення конститутивних ознак політичного дискурсу, визначено особливості політичних дебатів як чітко структурованого і спеціально організованого публічного обміну думками між двома сторонами з актуальної теми.

Ключові слова: політичний дискурс, політичні дебати, функціональний стиль, теорія аргументації, теорія конфронтації.

Стаття присвячена аналізу політичного дискурсу як класифікаційної одиниці дискурсу та визначенню диференційних ознак політичних дебатів як підтипу аргументативного політичного дискурсу.

Дане дослідження проводиться у рамках аналізу дискурсу як одного з найбільш **актуальних** напрямків сучасної лінгвістики, що найбільш повно відбиває принцип антропоцентризму у лінгвістичних студіях.

Дискурс розглядався у роботах І.С. Шевченко [Шевченко 2005], Е.Г. Різель [Ризель 1975], яка наголошує на вирішальній ролі поняття зразка на сучасному етапі розвитку дискусії з питань опису і класифікації типів тексту; А.Д. Белової, класифікація типів дискурсу якої базується на урахуванні сфери функціонування та характеру комунікації [Белова 1997], а також П.В. Зернецького [Зернецкий 1992], В.В. Красних [Красных 2003], Н.Н. Миронової [Миронова 1997], дослідження яких були розглянуті при написанні даної роботи.

Політичні дебати як різновид публічної дискусії, реалізацію мовленнєвої інтеракції в контексті міжособистісних та соціальних відносин аналізували у своїх роботах О.С. Фоменко [Фоменко 1998], П.В. Зернецький [Зернецкий 2000], В.А. Ущина [Ущина 2003], проте недостатньо уваги приділялося аналізу взаємовідносин поняття політичного дискурсу та поняття політичних дебатів як його різновиду, а також простеженню ієрархії дискурс – політичний дискурс – політичні дебати. Аналізу саме цих питань присвячена дана робота.

Об'єктом роботи є політичний дискурс, а **предметом** – політичні дебати як підтип аргументативного політичного дискурсу.

Метою роботи є встановлення особливостей політичного дискурсу як різновиду дискурсу, окреслення політичних дебатів як типу аргументативного політичного дискурсу та визначення їх ключових характеристик.

Досягнення даної мети передбачає вирішення наступних завдань:

- окреслити засади класифікації типів дискурсу та виділення політичного дискурсу як його різновиду;
- розглянути політичний дискурс як таксономічну одиницю вищого рівня відносно предмета дослідження;
- визначити політичні дебати як тип аргументативного політичного дискурсу.

Мовленнєва діяльність інформаційної ери характеризується складною, багаторівневою структурою як змісту, так і засобів її вираження. Центральною одиницею мовленнєвої діяльності є дискурс – комунікативно завершений її відтинок з єдиною темою і певною адресною спрямованістю [Зернецкий 1992: 17 – 18].

© Богатирьова С.В., 2010